

Lalə Əbdülrəhim qızı ŞAHBAZOVA
Lənkəran Dövlət Universitetinin dissertantı
E-mail: shahbazova1995@gmail.com

QLOBAL KONTEKSTDƏ AZƏRBAYCAN BANKLARININ KREDİT PORTFELİNİN İDARƏ EDİLMƏSİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – qlobal kontekstdə Azərbaycan banklarının kredit portfelinin idarə edilməsi və qiymətləndirilməsinin aktual problemləri araşdırılmışdır. Qlobal təsirdən bankların daha səmərəli idarə edilməsinin vacibliyi əsaslandırılmışdır. Azərbaycanın bank sistemində kredit portfelinin obyektiv qiymətləndirilməsi ilə bağlı problemlər təhlil olunmuşdur. Kredit portfelinin səviyyəsinin yüksəldilməsi və diversifikasiyalasdırılması məsələləri baxılmışdır. Ölkə banklarının kredit portfelinin maksimum səmərəli idarə olunması və adekvat qiymətləndirilməsi ilə bağlı təkliflər və tövsiyələr hazırlanmışdır.

Tədqiqatın metodu – əsasən bir sıra metodlardan, o cümlədən analiz, sintez, müqayisə və ümumiləşdirmədən ibarətdir. Bununla yanaşı, qlobal kontekstdə bankların kredit portfelini problemləri üzrə araşdırmalar aparan tədqiqatçıların əsərlərinə istinad edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – olaraq müasir qlobal çağırışlar şəraitində Azərbaycanda bankların kredit portfelinin idarə olunması və qiymətləndirilməsi mexanizmlərinin hazırlanmasında fayda verə bilər.

Açar sözlər: Azərbaycan, qlobal kontekst, qlobal çağırışlar, banklar, kredit portfelini, kredit portfelinin idarə edilməsi, kredit portfelinin qiymətləndirilməsi.

UOT: 338.24

JEL: G21; Q56

DOI: <https://doi.org/10.54414/ASAP7716>

Giriş

Qlobal şəraitdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafında bankların rolu təkcə bank sistemində xas olan potensialla deyil, habelə onun nəzəri əsaslarının inkişafı, istifadə olunmamış ehtiyatlar və qlobal maliyyə bazarında yaranan tendensiyalarla müəyyən edilir. Bu baxımdan, ABŞ, Böyük Britaniya, Almaniya, İsveçrə, Yaponiya və s. kimi dünyanın aparıcı sənayeləşmiş ölkələrinin bank sistemlərinin qurulması, fəaliyyət xüsusiyyətlərinin, bankların kredit fəaliyyətinin şaxələndirilməsi məsələlərinin öyrənilməsinə böyük maraq göstərilir. Bankların kredit fəaliyyətinin şaxələndirilməsi sahəsində uzun illər toplanmış beynəlxalq təcrübəyə əsasən demək olar ki, qlobal iqtisadiyyata xidmət göstərmək üçün əsas rəqiblər ABŞ, Almaniya və Yaponiya olmuşdur. ABŞ bank sistemi kredit təşkilatlarının sayına görə dünyanın ən böyük bank sistemlərindən biridir. Kredit təşkilatlarının növlərinin geniş

diferensiasiyası ABŞ bank sisteminin əsas xüsusiyyətidir [1, s.218]. ABŞ-da müxtəlif statusa, ölçülərə və ixtisaslara malik 40 minə yaxın kommersiya bankı var və onlar bütün müştərilərlə müxtəlif bank əməliyyatları aparırlar. Amerika kommersiya banklarının əsas aktivləri fiziki və hüquqi şəxslərin depozitləridir. Əməliyyatların böyük hissəsi müxtəlif növ kreditlərdən asılıdır. Hazırda ABŞ-da kommersiya bankları böyüyür və inkişaf edir və onların aktivlərinin əksəriyyətini depozitlər, o cümlədən tələbsiz və müddətli depozitlər təşkil edir. Qeyd edək ki, İngiltərə Bankı iki departamentə bölünür - bank və emissiya departamentləri. Bank departamenti öz hesablarında saxlanılan bank depozitləri hesabına kommersiya banklarına uçot dərəcəsi ilə kredit verir. Bankın portfelindəki dövlət qiymətli kağızları qarşılığında əskenaların buraxılması emissiya departamentinin əsas vəzifələrindəndir. Hazırda Böyük Britaniya və

ABŞ-da regional bankların birləşməsi yolu ilə iri maliyyə strukturlarının yaradılması tendensiyası açıq şəkildə müşahidə olunur.

Maraqlıdır ki, Almaniyada fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış istehlak krediti banklarının sayı 100-dən çoxdur. İstehlak kreditləşməsi bir neçə normativ hüquqi aktla tənzimlənir və nağd pul kreditinin verilməsi həmin kredit növünün ən geniş yayılmış formalarından biridir. Bu, borcalan üçün faydalıdır, çünki müştəri mağazadan mal alarkən nağd pul ödədikdə ona malın dəyərinin 5% -ə qədər endirim edilə bilər. Belə bir kreditdən istifadə zamanı bank kredit müqaviləsinin bütün müddəti üzrə sabit faiz dərəcəsi müəyyənləşdirilir və həmin kreditdən istifadə üçün maksimum müddət 6 il nəzərdə tutulur. Kreditin ödənilməsi üçün aylıq ödənişin ölçüsü faiz dərəcəsindən, kredit müqaviləsinin müddətindən və kreditin ölçüsündən asılıdır. Almaniyada istehlak kreditləri üç il müddətinə illik 9 faizdən 12 faizədək faizlə verilir və bu növ kredit ölkənin ÜDM-nin 20-25%-ni təşkil edir [2, s.110]. Kreditorlar arasındakı fərqlərdən asılı olaraq əhaliyə istehlak kreditləşməsinin birbaşa və dolaylı formaları təqdim olunur. Birbaşa bank krediti verilirərkən bankla borcalan arasında kredit müqaviləsi zəminsiz bağlanırsa, dolaylı növdə isə zəminin olması əsas şərtədir. Hazırda Almaniyada istehlak kreditlərində davamlı artım müşahidə olunur və alınan kreditlərin həcminə görə ev təsərrüfatları demək olar ki, biznes firmaları ilə bərabərdir. Digər tərəfdən, Almaniya son illər kreditlər üzrə faiz dərəcələrini azalaraq onları əhali üçün daha əlçatan edib. Kredit faizlərinin azalması öz növbəsində kommersiya banklarının mənfəət dərəcəsinin azalmasına səbəb olmayıb, çünki onların mənfəət dərəcəsi yox, yenidən maliyyələşdirmə dərəcəsi azalıb. Və faiz dərəcələrinin aşağı düşməsi ilə bank sektorunun gəlirləri də azalıb, amma kommersiya banklarının mənfəəti yox. Almaniyanın timsalından görünür ki, əhalinin qayğısına qalmaq məqsədilə kreditlərin dəyərini azaltmağa yönəlmiş pul siyasəti reallaşdırılır ki, bu da son dərəcə nadirdir və bu ölkədə rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə xidmət edir. Lakin yenidən maliyyələşdirmə dərəcəsinin çox endirilməsi

vəsaitlərin depozit kimi cəlb edilməsi ehtiyacını azaldır. İsveçrə bankları bir çox banklar kimi bank kreditləri üzrə xidmətlər təklif etməsinə baxmayaraq, onları fərqləndirən bir sıra cəhətlər vardır. İsveçrədə bank sirri istənilən şəxsin bank hesabında pul vəsaitlərinin məbləği və hətta mövcudluğu barədə məxfi məlumat saxlamaq qanunla qorunan hüququdur. Bununla belə, İsveçrənin çirkli pulların yuyulmasına qarşı qanunları dünyada ən sərt qanunlar sırasındadır [3, s.207].

Qlobal şəraitdə banklarının kredit portfelinin səmərəli idarə olunması və qiymətləndirilməsi məsələləri

Qeyd edək ki, ölkə iqtisadiyyatının səmərəli fəaliyyətinin ən önəmli elementi iqtisadiyyatın real sektorunun sabit fəaliyyətidir ki, müasir şəraitdə onu bank sektoru ilə aktiv qarşılıqlı əlaqə olmadan təsəvvür etmək çətindir. Qloballaşma dövründə bazar münasibətlərinin inkişafı ilə əlaqədar ölkədə bank xidmətlərinə tələbat nəzərəcarpacaq dərəcədə artır. Bank sektorunun əsas funksiyalarından biri iqtisadiyyatın sabitliyini, o cümlədən ölkənin maliyyə sisteminin normal fəaliyyətini təmin etməkdir. Banklar şirkətlərin, dövlət qurumlarının səmərəli və mütərəqqi fəaliyyəti, əhalinin müxtəlif tələbatlarının ödənilməsi üçün ən vacib və zəruri olan müxtəlif maliyyə xidmətləri təklif edir.

İstənilən ölkədə sabit iqtisadi inkişafa nail olmaq məqsədilə bir sıra aktual məsələlərin həlli, o cümlədən daxili kapitalın xaricə axınını minimuma endirmək, investisiyaları cəlb etmək, maddi istehsalın səviyyəsini artırmaq və s. tələb olunur. Maliyyə cəhətdən sabit bank sektoru olmadan belə həll yolları mümkün deyil. Ayrı-ayrılıqda bankların hər birinin maliyyə vəziyyəti və onun mənfi amillərə tab gətirmə qabiliyyəti bütövlükdə bank sisteminin uğurlu fəaliyyətinə kömək edir. Digər tərəfdən bankların fəaliyyəti onlar arasında rəqabət, təqdim etdiyi xidmətlərin tələb və təklif səviyyəsində müşahidə edilən dalğalanmalar, müəyyən risklərin olması və s. ilə xarakterizə olunan milli iqtisadiyyatın ümumi vəziyyəti ilə bağlıdır [4, s. 203].

Məlumdur ki, bank fəaliyyəti dedikdə, mənfəət əldə etməyə yönəlmiş maliyyə-kredit

xidmətləri göstərmək və bank əməliyyatları aparmaq məqsədilə lisenziya əsasında ixtisaslaşmış təşkilatların kommersiya fəaliyyəti başa düşülür. Bank fəaliyyətinin təqdim olunan tərfi onun əsas meyarının mənfəət olduğunu müəyyənləşdirir ki, bu da səmərəliliyin göstəricisi kimi çıxış edir. Bu baxımdan bank fəaliyyətinin səmərəliliyi dedikdə, bankın elə işi başa düşülməlidir ki, reallaşdırılan bank əməliyyatlarının həcmi maksimum mənfəət əldə olunmasını təmin etsin. İndiki mərhələdə bankların səmərəliliyi risklərin azaldılmasından və bank əməliyyatlarının keyfiyyətindən asılıdır ki, bu da ölkədə iqtisadi artımı sürətləndirilməsi baxımından önəmlidir. Səmərəlilik, bir qayda olaraq, müəyyən vaxt çərçivəsində qarşıya qoyulmuş məqsədlərə ən az xərcə nail olmaq kimi başa düşülür.

Bunlarla bərabər, bank sisteminin səmərəli və sabit fəaliyyətinin əsasını onun innovativ inkişafı təşkil edir. Müasir innovativ texnologiyaların bank sisteminə tətbiqini genişləndirmədən onların fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etmək mümkün deyil. Bank sisteminin rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi və davamlı inkişafının stimullaşdırılması məqsədilə bu sahədə innovativ layihələrin maliyyələşdirilməsi təmin edilməlidir [5, s.20].

Eyni zamanda, iqtisadiyyatın real sektorunun səmərəliliyi daha çox ölkədə fəaliyyət göstərən bank sisteminin keyfiyyətindən, xüsusən də bankların kreditləşdirmə fəaliyyətindən asılıdır. Bank krediti iqtisadiyyatda kredit münasibətlərinin ən geniş yayılmış formasıdır, borc verənlə borcalan arasında qarşılıqlı əlaqənin məhsuludur. Yaranan iqtisadi sabitləşmə şəraitində bank krediti milli iqtisadiyyatın gələcək inkişafında ən önəmli amilə çevrilməlidir. Ölkədəki iqtisadi vəziyyətin realıqları bankları qıt və bahalı pul resurslarını ən yüksək faiz marjası və tez gəlir təmin edən digər əməliyyatlarda yerləşdirməyə məcbur edir. Müasir bank kreditləşdirmə sisteminin və onun infrastruktur elementlərinin yeni bank texnologiyalarından istifadə etməklə təkmilləşdirilməsi mexanizminin hazırlanması zərurəti artır. Bu mexanizm gələcəkdə kommersiya banklarına maliyyə resurslarını maneəvər etmək və riskləri optimallaşdırmaq

imkanlarını genişləndirməyə imkan verəcək və müxtəlif mülkiyyət formalı müəssisələr bank kreditlərindən qarşılıqlı faydalı və ən əsası uzunmüddət istifadə edə biləcəklər. Bu, bank sisteminin sabitliyini gücləndirməyə, kredit xidmətlərinin keyfiyyətini yüksəltməyə, sistemli bank böhranları ehtimalını aradan qaldırmağa, investorların ölkənin bank sisteminə və maliyyə bazarlarına inamını gücləndirməyə imkan verir.

Məlumdur ki, kredit ən çox gəlir gətirən bank xidmətidir və buna görə ən çox müştəri cəlb etmək məqsədilə banklar yeni kreditləşdirmə metodlarının hazırlanmasında getdikcə daha yaradıcı olmalıdırlar. Nəticə etibarilə bankın qarşısında aydın şəkildə formalaşmış və səlahiyyətli kredit siyasəti məsələsi durur. Bank borcalanlarının vaxtı keçmiş borclarının vəziyyətinə də diqqət yetirmək lazımdır. Çünki, kredit portfelinin vəziyyətinə təkcə verilən kreditlərin sayı və təcili borcların məbləği deyil, habelə vaxtı keçmiş borcların dinamikası təsir edir. Kommersiya bankının kredit siyasətinin formalaşması onun bankın fəaliyyətinin sabitliyinə və nəticələrinə ciddi təsiri ilə bağlıdır [6, s.200].

Bank sektorunun müəssisələrə kredit verməsi prosesin hər iki iştirakçısı üçün qarşılıqlı faydalıdır. Bank faizdən sabit gəlir əldə edir ki, bu, onun mənfəətini, kredit portfelinin diversifikasiyasını təmin edir, maliyyə vəziyyətinin sabitliyinin artmasına səbəb olur. Bank kreditləşməsi iqtisadi fəaliyyətin yeni növlərinin inkişafı, satış həcmi artırılması, innovasiyaların tətbiqi, maliyyə axınlarının optimallaşdırılması üçün imkanlar açır.

Banklar bütün iqtisadi gəaliyyət subyektlərinin maraq dairəsində olan kreditlərin verilməsi və satışı üçün öz sistemini qurmalıdırlar. Banklar kredit risklərini minimuma endirmək üçün kredit fəaliyyətinin idarəetmə sistemlərini də təkmilləşdirməlidirlər. Kredit sektoru müəssisələrin kreditləşdirilməsi əməliyyatlarından əldə edilən mənfəətə vergi güzəştlərinin tətbiqi birbaşa iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsinin intensivləşməsinə kömək edə bilər. Əgər bu mənfəət bankın kapitallaşmasının artırılmasına aparılırsa,

bankların kapitallaşmasını mənfəət vergisindən azad etməklə artırmaq olar ki, bu da mühasibat uçotu alətlərinin yaradılması və bankın mənfəətinin bölüşdürülməsinə nəzarətin zəruriliyi ilə bağlıdır. Kreditləşmə mexanizminin aydınlığı təkcə qanunvericiliyin müasirləşdirilməsi ilə deyil, habelə bankların və müəssisələrin strateji, taktiki və əməliyyat məqsədlərinin əlaqələndirilməsi ilə təmin ediləcək. Kredit təşkilatlarının və kapital bazarlarının fəaliyyətində nəzərəcarpacaq fərqləri nəzərə alaraq, ölkə iqtisadiyyatında bank və real sektor institutları arasında qarşılıqlı əlaqələrin formalaşması və inkişafı üçün üstünlük bank kreditləşməsinə verilməlidir.

Müasir dövrdə Azərbaycan banklarının kredit portfelinin optimal idarə olunması və qiymətləndirilməsi prioritetləri

Hesab edirik ki, kreditləşdirmənin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsində kredit skoringi adlanan metoddan geniş istifadəsi daha effektiv nəticə verə bilər. Bu metod kifayət qədər mürəkkəb olmasına baxmayaraq, ekspert qiymətləndirmələri metodundan fərqli olaraq, müştərilərin kredit qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi baxımından ən obyektiv metod hesab olunur. Qiymətləndirmə sistemi kreditləşmə mexanizminin kredit haqqında məlumat, müştərinin kredit tarixi və maliyyə vəziyyəti olmaqla üç elementini qiymətləndirməyə imkan verir. Kredit skoringi kredit müraciətinin məlumatlarına əsaslanır və müvafiq maddələrə (1-dən 10-a qədər) müəyyən balın verilməsini nəzərdə tutur. Toplanan balların miqdarına əsasən, borcalan kredit almaq mümkün olub-olmaması barədə bildiriş alır. Bu gün skoring sistemi kreditləşmənin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün ümumi qəbul edilmiş sabit və kifayət qədər dəqiq texnologiyadır. Digər tərəfdən, kredit skoring sistemlərinin istifadəsi kreditləşməni inkişaf etdirir və habelə riskləri məqbul səviyyədə saxlayır. Kredit təşkilatı kredit skoringindən düzgün istifadə etməklə bazarda mövqelərini yaxşılaşdırmaqla qoruya, habelə uzun müddət effektiv rəqabət üstünlüyü qazana bilər. Kreditləşmənin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün tətbiq olunan kredit skoringi metodu

səmərəsiz layihələri aradan qaldırılması məqsədilə iqtisadi, maliyyə və həvəsləndirici amilləri müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bu metodologiyaya uyğun olaraq, gəlirli kredit müqaviləsinin bağlanması və gələcəkdə əməkdaşlığın davam etdirilməsi perspektivi üçün əsas kimi bir sıra əlverişli amillər qəbul edilə bilər.

Hesab edirik ki, ən təsirli metodlardan biri borcalanların qiymətləndirilməsi və reytingidir. Bu texnika müştəriyə kredit verməklə bağlı qərar qəbul etmə prosesini sadələşdirməyə imkan verir. Bu gün bank təcrübəsində borcalanın kredit qabiliyyətini qiymətləndirmək üçün çoxlu sayda yanaşma mövcuddur. Müştərilərin kredit qabiliyyətinin ölçülməsi və qiymətləndirilməsi problemi banklar yarandığı ilk gündən üzləşir, çünki kreditin qaytarılmasına zəmanət istənilən kredit təşkilatının sabit fəaliyyətinin açarındır. Bank kreditləşməsinin əhəmiyyəti onun müxtəlif subyektləri, o cümlədən dövlət, əhali və bankların özləri üçün tətbiqinin effektivliyi ilə müəyyənləşdirilir. Kredit münasibətlərinə xas olan vəsaitlərin qaytarılması xüsusiyyəti cəlb edilən vəsaitlərin həcminə və müddətinə qənaət etmək istəyi baxımından subyektlərin marağını artırır. Son nəticədə kreditləşmə iqtisadiyyatda istehsal proseslərinə, əmtəə istehlakının səviyyəsinə, bütövlükdə ölkədə pul dövriyyəsinə önəmli dərəcədə təsir göstərir.

Fikrimizcə, bank kreditlərinin qiymətləndirilməsinin müxtəlif üsulları borcalanların ümumi qiymətləndirilməsinin tərkib hissəsi olan amillərin sayına görə fərqlənir. Kreditləşmənin səmərəliliyini qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün üsullar bir-birini tamamlamaqla qiymətləndirmənin obyektivliyini artırmaqla bilər. Bank kreditləşməsinin səmərəliliyini qiymətləndirilərkən müxtəlif göstəricilər sistemindən istifadə olunur ki, onları iki əsas qrupa ayırmaq olar. İlk öncə, bankın bazarda payını və mövqeyini, fəaliyyət göstərdiyi vaxtı, bankın fəaliyyətinin dayanıqlığını, bazarda liderliyini xarakterizə edən göstəricilər bal əsasında qiymətləndirilməlidir. İkincisi, kreditin mövcudluğunu və kredit sənədlərinin işlənməsinin səmərəliliyini əks etdirən bir qrup

göstərici təhlil edilməlidir. Bu zaman kredit ərizəsinə baxılma müddəti və onun tərtib edilməsi üçün tələb olunan sənədlərin sayı, borcalanın bazarda fəaliyyətinin minimum müddəti, habelə kredit üçün zəmanət və girov tələbatı nəzərə alınmalıdır. Kredit sənədlərinin işlənməsinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün onun emal sürəti və eyni tipli kredit məhsulları üçün kredit və əlaqəli müqavilələrin standartlaşdırma dərəcəsi göstəricilərindən istifadə etmək təklif olunur. Üçüncü qrup göstəricilər bank kreditləşməsinin cari səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi ilə bağlıdır ki, bu blok iki alt mərhələni əhatə edir. Birincisi, kreditin verilməsi mərhələsində səmərəlilik qiymətləndirilir ki, bu da kredit ərizəsi alındıqdan sonra kredit resurslarının verilməsi sürətinin nəzərə alınmasını, kreditlərin verilməsi mərhələsində borcalan tərəfindən həmin kreditlərin məqsədli istifadəsinin yoxlanılmasını və qəbzın rəsmi şəkildə təsdiqlənməsini əhatə edir. İkinci alt mərhələdə müştərinin maliyyə vəziyyətinin monitorinqinin effektivliyi təhlil edilir. Bankın kreditlər üzrə cari nəzarət tələblərinin olub-olmamasını, o cümlədən ümumi iqtisadi vəziyyət pisləşdikdə müştərilərin maliyyə vəziyyətinin monitorinqi üçün tələblərin sərtləşdirilməsini, habelə kredit şərtlərinə əməl olunması faktını yoxlamaq lazımdır.

Müasir iqtisadiyyatın mütərəqqi və sabit inkişafını və artımını şərtləndirən bank sektorunun önəmini dərk etmək və anlamaq üçün bank sisteminin əsas göstəricilərindən birini - kreditləşməni təhlil etmək lazımdır. Təhlil aparmaq və onun iqtisadi sistemdə digər maliyyə institutları ilə qarşılıqlı əlaqəsini öyrənməklə bütövlükdə müasir iqtisadiyyatın strukturunda bank sisteminin önəmliliyini və daimi rolunu qiymətləndirmək, bank fəaliyyətinin önəmli olub-olmamasını və zəruriliyini dərk etmək mümkün olur [7, s.34]. Bank kreditləşdirilməsinin təhlili göstərdi ki, ümumilikdə Azərbaycanın müxtəlif iqtisadi fəaliyyət sahələrinə kredit qoyuluşunun həcmində nisbətən sabit artım tendensiyası müşahidə olunur. Bununla belə, ölkəmizin real iqtisadiyyatının yüksək keyfiyyətli artımını gücləndirmək məqsədilə bütün lazımi şəraitin

yaradılması zəruridir ki, bu da iqtisadiyyatın digər sektorları və sənaye sahələri üçün artım multiplikatoru rolunu oynayacaqdır.

Bankların kredit fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması və maliyyə sabitliyinin təminatı baxımından onların rolunun strateji qiymətləndirilməsi və bank-kredit siyasətində nəzərə alınması mühüm şərtlərdir. Bankların rəqabət qabiliyyətinin, təcrübə proseslərdə geniş tətbiq olunan bank-kredit mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılmasına ciddi önəm verilməlidir. Bundan əlavə, müasir dövrün yeni tələblərinə cavab verməyə qadir olan müasir bank texnologiyalarının inkişafına və fəal tətbiqinə, yəni müxtəlif bank xidmətləri göstərilərkən bank proseslərində müştəri məmnuniyyəti, keyfiyyət və rəqabət qabiliyyəti kimi elementlərə üstünlük verilməlidir. Müştəri məmnunluğunun tam təmin edilməsi üçün zəruri bank xidmətləri növləri formalaşdırılmalı, müvafiq infrastruktur yaradılmalı, vaxt itkisinə yol verilməməli, bank əməliyyatları operativ aparılmalı, müştərilər üçün geniş informasiya mənbələri yaradılmalı, informasiya dəstəyi təmin edilməli və məsləhət xidmətləri göstərilməlidir [8, s.53].

Qeyd etmək olar ki, iqtisadiyyatda kredit onun inkişafı üçün bir vasitədir və buna görə bank kreditləşməsinin təkmilləşdirilməsi ölkə iqtisadiyyatı qarşısında qoyulan məqsədlərə nail olunmasına təsir edən amildir. Avtomatlaşdırılmış sistem nəzarət funksiyalarının yerinə yetirilməsi baxımından bank müştəriləri haqqında məlumatların toplanmasını, əlaqəli şəxslərin müəyyənəndirilməsini, kreditləşmə prosesinin uzaqdan və gizli diaqnostika imkanlarını təmin etməlidir. Habelə, təsvir olunan informasiya-analitik sistemdən tək-cə kreditləşmə prosesində deyil, digər biznes proseslərində də, məsələn, qiymətli kağızlarla əməliyyatlar apararkən, kassa hesablaşma xidmətlərində, qanunsuz yolla əldə edilmiş vəsaitlərlə əməliyyatlara qarşı mübarizədə və s. istifadə oluna bilər.

Nəticə

Beləliklə, global kontekstdə bank kreditləşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi zərurəti ilə əlaqədar olaraq, kredit resurslarının

bölüşdürülməsi optimallaşdırılmalı, sahibkarlıq subyektlərinin və maliyyə institutlarının fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlər kompleksi hazırlanmalı və reallaşdırılmalıdır:

– Qloballaşma proseslərinin dərinləşdiyi indiki mərhələdə banklar borcalanların ödəmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi metodologiyası ilə bağlı öz yanaşmalarına yenidən baxmalıdırlar;

– Banklar kreditləri yalnız maliyyələşdirilən layihələrin reallaşdırılmasının səmərəliliyini tam şəkildə ekspertizadan keçirdikdən sonra verməlidirlər;

– Maliyyə-investisiya layihələrinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi məqsədilə nəzərdən keçirilən metodologiya bank kreditləşdirilməsi prosesini optimallaşdırılması və onun səmərəliliyinin artırılması baxımından önəmlidir;

– Həmin metodologiyanın təkmilləşdirilməsi banklara kredit əməliyyatlarının gəlirliliyini artırmağa və kredit portfelinin strukturunu təkmilləşdirməyə imkan verir;

– Effektiv kreditləşmə mexanizmini inkişaf etdirmək məqsədilə banklar hər bir müştəri üçün fərdi kredit proqramı hazırlamalıdır;

– Kredit portfelinin etibarlılığının artırılması - balanslaşdırılmış kredit siyasəti və kreditləşdirmənin müasir modelindən, dəymiş və gözlənilən itkilərin qiymətləndirilməsi üçün etibarlı modellərdən, borcalanların kredit qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün müasir sistemlərdən, normativ hüquqi aktlara ciddi riayət olunmasına kömək edən effektiv daxili nəzarət sistemi və prosedurlardan, kadrlar üçün motivasiya və həvəsləndirmə sistemlərindən istifadəni nəzərdə tutur və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Ситник, А.А. Банковская система США /А.А. Ситник // Актуальные проблемы российского права. – 2016. – № 10(71). – С. 216-227.
2. Еремина О.И. Развитие потребительского кредитования в Германии // Экономические исследования и разработки. – 2017. – №1. – С. 106-112.
3. Чонкоева, А.А. Особенности современных банковских систем зарубежных стран / А.А.Чонкоева // Вестник Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры им. Н.Исанова. – 2014. – № 1. – С. 205-209.
4. Pənahova G.T. Bankların maliyyə sabitliyinin yüksəldilməsinin milli və regional iqtisadiyyata təsirinin qiymətləndirilməsi. / G.T.Pənahova // , 22–23 aprel 2021. cild. 2, 2021. – S. 202-205.
5. Xubanov A.V. Müasir tələblər baxımından bank sektorunun inkişaf istiqamətləri. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2024, 36 s.
6. Мейманкулова, Н.Ч. Кредитная деятельность коммерческих банков / Н.Ч.Мейманкулова, Н.С.Алджембаева // Вестник Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры им. Н.Исанова. – 2017. – № 4(58). – С. 198-206.
7. Дементьева, Д. А. Кредитование и его роль в банковской системе / Д. А. Дементьева // Вестник молодых ученых Самарского государственного экономического университета. – 2024. – № 2(50). – С. 34-35.
8. Əliyev V.Ə. Maliyyə-bank mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılmasında sistem əhəmiyyətli bankların strateji əhəmiyyəti. Audit № 3, Cild 25, 2019, s.49-58.

Лала Абдулрахим ШАХБАЗОВА

Диссертант Лянкоранского Государственного Университета,
Азербайджанская Республика,
E-mail: shahbazova1995@gmail.com

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ И ОЦЕНКИ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ БАНКОВ В ГЛОБАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ.

Резюме

Цель исследования – изучение актуальных проблем управления и оценки кредитного портфеля Азербайджанских банков в глобальном контексте. Обоснована важность более эффективного управления банками с учетом глобального влияния. Проанализированы проблемы, связанные с объективной оценкой кредитного портфеля в банковской системе Азербайджана. Рассмотрены вопросы повышения уровня и диверсификации кредитного портфеля. Разработаны предложения и рекомендации по наиболее эффективному управлению и адекватной оценке кредитного портфеля банков страны.

Методология исследования – в основном включает ряд методов, в том числе анализ, синтез, сравнение и обобщение. Кроме того, использованы работы исследователей, изучающих проблемы кредитного портфеля банков в глобальном контексте.

Результаты исследования – могут быть полезны при разработке механизмов управления и оценки кредитного портфеля банков Азербайджана в условиях современных глобальных вызовов.

Ключевые слова: Азербайджан, глобальный контекст, глобальные вызовы, банки, кредитный портфель, управление кредитным портфелем, оценка кредитного портфеля.

Lala Abdulrahim SHAHBAZOVA
Doctoral student of Lankaran State University,
Azerbaijan Republic,
E-mail: shahbazova1995@gmail.com

CURRENT PROBLEMS OF CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT AND ASSESSMENT OF AZERBAIJANI BANKS IN THE GLOBAL CONTEXT

Summary

The purpose of the study – the current problems of managing and accessing the credit portfolio of Azerbaijani banks in the global context were investigated. The importance of more efficient management of banks from the global impact was substantiated. The problems related to the objective assessment of the credit portfolio in the banking system of Azerbaijan were analyzed. The issues of increasing the level and diversification of the credit portfolio were considered. Proposals and recommendations were developed for the most efficient management and adequate assessment of the credit portfolio of the country's banks.

The method of the study – mainly consists of a number of methods, including analysis, synthesis, comparison and generalization. In addition, the works of researchers conducting research on the problems of the credit portfolio of banks in the global context were referred to.

The results of the study – can be useful in developing mechanisms for managing and accessing the credit portfolio of banks in Azerbaijan in the conditions of modern global challenges.

Keywords: Azerbaijan, global context, global challenges, banks, credit portfolio, credit portfolio management, credit portfolio assessment.